JELLINGPROJEKTET
– et kongeligt monument i dansk og europæisk belysning

Status for 2008

NATIONALMUSEET

Introduktion

Monumenterne i Jelling – de to runesten rejst af kongerne Gorm og Harald, de vældige høje og Jelling Kirke – blev i 1994 optaget på UNESCO's liste over verdens særligt bevaringsværdige historiske mindesmærker. Udpegningen er udtryk for monumenternes centrale betydning ikke blot i et dansk perspektiv, men på verdensplan som et af de væsentligste mindesmærker fra vikingetiden overhovedet. Den videnskabelige interesse for monumenterne kan følges tilbage til slutningen af 1500-årene; alligevel kan der som vist ved de seneste års arkæologiske undersøgelser stadig føjes overraskende nyt til den viden, vi har om stedet og de begivenheder, der må have udspillet sig her.

I efteråret 2007 og foråret 2008 blev de første initiativer taget på Nationalmuseet til et storstilet projekt, der med udgangspunkt i Jellingmonumenterne ville sætte fokus på det danske samfund og dets kulturelle forbindelser til omverdenen i vikingetiden og den tidlige middelalder. Et Advisory Board bestående af såvel forskere som formidlere blev i januar 2008 inviteret til at give deres kommentarer og forslag til projektskitsen, og perspektiverne i et sådant projekt blev yderligere understreget i maj 2008 på den første af en forventet række af konferencer i Jelling. I juli 2008 modtog Nationalmuseet en generøs bevilling fra Bikubenfonden på 22,7 mill. kr. til gennemførelsen af *Jellingprojektet – et kongeligt monument i dansk og europæisk belysning* i årene 2008-11. Hendes Majestæt Dronning Margrethe II accepterede at stå som protektor for projektet. Det overordnede ansvar varetages af en styregruppe omfattende Michael Metz Mørch, direktør for Bikubenfonden samt direktør Per Kristian Madsen og museumschef Lene Floris for Nationalmuseet. Museumsinspektør, seniorforsker Anne Pedersen blev udpeget som projektleder fra 1. september 2008.

Initiativer i 2008

Målet for Jellingprojektet i 2008 var dels at iværksætte en række konkrete initiativer rettet mod projektet som helhed, dels at definere og fastlægge grundlaget for de kommende års indsats inden for både forskning og formidling.

En væsentlig forudsætning for Jellingprojektet er en afklaring af spørgsmål omkring monumentområdets strukturelle og tidsmæssige udvikling, stedets interne organisation og Jellings strategiske og kommunikative placering i det østjyske landskab. Dette kræver undersøgelser på stedet og i lokalområdet. Vejle Museum har som arkæologisk ansvarshavende museum gennem mange år arbejdet mod at afdække Jellings bebyggelseshistorie. Det var derfor naturligt at søge et samarbejde med Vejle Museum, og der blev som et af de første initiativer i 2008 indgået en rammeaftale mellem dette museum og Nationalmuseet for de kommende års feltarkæologiske undersøgelser.

Samarbejdet under rammeaftalen blev indledt allerede i september 2008. Under et detektortræf i Jelling arrangeret af Vejle Museum deltog foruden projektleder Anne Pedersen også enhedsleder Mads Chr. Christensen og Michelle Taube fra Enheden for Forskning, Analyse & Rådgivning under Nationalmuseets Bevaringsafdeling for at tage jordprøver til fosfatanalyse og samtidig afprøve et nyt udstyr til måling af grundstoffer direkte i felten. Det var ikke muligt at gennemføre målingen af fosfat; til gengæld viste udstyret sig at være yderst effektivt til bestemmelse af metaller og dermed til at analyse

genstande fundet med metaldetektor. En officiel rapport for detektortræffet er udarbejdet af Vejle Museum, mens tidsskriftet GULDGUBBEN (nov. 2008) udgivet af De Bornholmske Amatørarkæologer indeholder en mere personlig beretning fra de bornholmske deltagere.

Detektorafsøgningen var rettet mod markerne nord og nordøst for Nordhøjen i Jelling, hvor arkæologiske udgravninger udført af Vejle Museum i 2006 og 2007 havde afsløret et mægtigt palisadeforløb og spor af tilhørende bebyggelse. Blandt de optagne fund er der tre sikre genstande fra vikingetiden, den væsentligste en tysk Otto-Adelheid penning fra omkring år 1000.

I oktober gennemførtes en magnetometeranalyse ved Tatiana Smekalova, Moesgård Museum, og der blev efterfølgende indledt elektromagnetiske målinger ved Mogens Greve og Henrik Nørgaard, Jordbrugsvidenskabeligt Fakultet, Aarhus Universitet. Resultaterne af detektorafsøgningen og magnetometeranalysen accentuerer yderligere de centrale spørgsmål knyttet til monumentområdet – hvorfor blev netop dette sted valgt til en så markant manifestation, og hvilke aktiviteter udfoldede sig her.

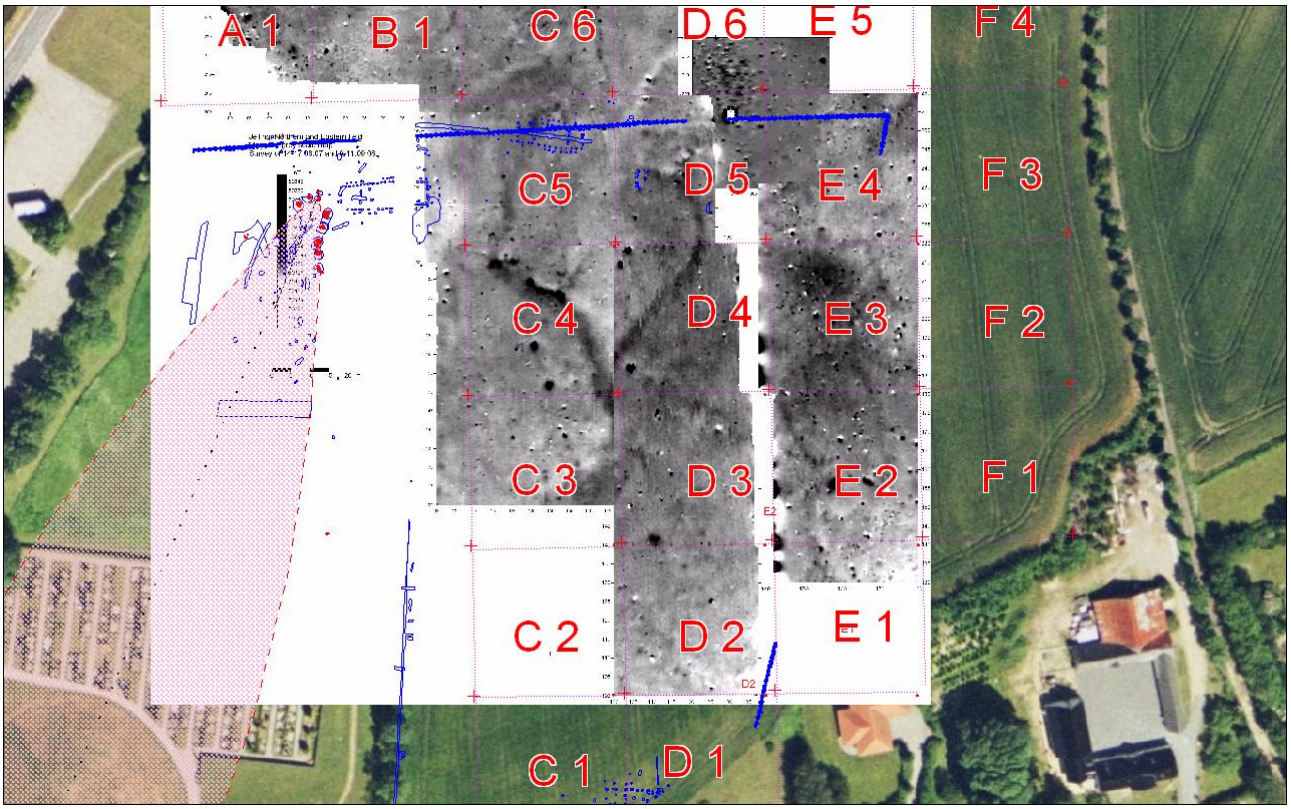

Magnetometeranalyse oktober 2008, udført af Tatiana Smekalova, Moesgård. Figuren viser de afsatte 40 x 40 m felter til detektorafsøgningen; palisadeforløb og spor af bebyggelse afdækket af Vejle Museum markeret med blåt samt resultatet af magnetometeranalysen i gråtoner. Mest markante er de mørke partier af mere magnetisk jord ved palisadens østlige forløb og det mørke parti i feltet D6. Derudover er der mindre markeringer, som kan repræsentere store sten eller gruber.

Resultaterne af analyserne i 2008 danner sammen med de dokumenterede arkæologiske vidnesbyrd udgangspunkt for planlægningen af de kommende års feltarkæologiske og naturvidenskabelige undersøgelser i Jelling, jvf. nedenfor.

Sideløbende med disse initiativer er de arkivalske undersøgelser indledt. Redaktør Chr. Adamsen, tidsskriftet SKALK, har i 2008 udarbejdet en bibliografi over artikler, monografier, ældre manuskripter m.v. om monumenterne til brug for Jellingprojektet og i det hele taget for alle med interesse for Jelling. Bibliografien er i øjeblikket tilgængelig på en hjemmeside oprettet under tidsskriftet SKALK, http://www.velkommenihistorien.dk, men forventes i løbet af 2009 knyttet til projektets egen hjemmeside. På nuværende tidspunkt omfatter bibliografien over 420 titler – endnu et udtryk for den plads, Jellingmonumenterne indtager i dansk historie.

Indsatsen i 2008 i øvrigt har været rettet mod detailplanlægning og –budgettering af projektet, herunder etablering af kontakt til forskere og formidlere med interesse for at indgå i projektet.

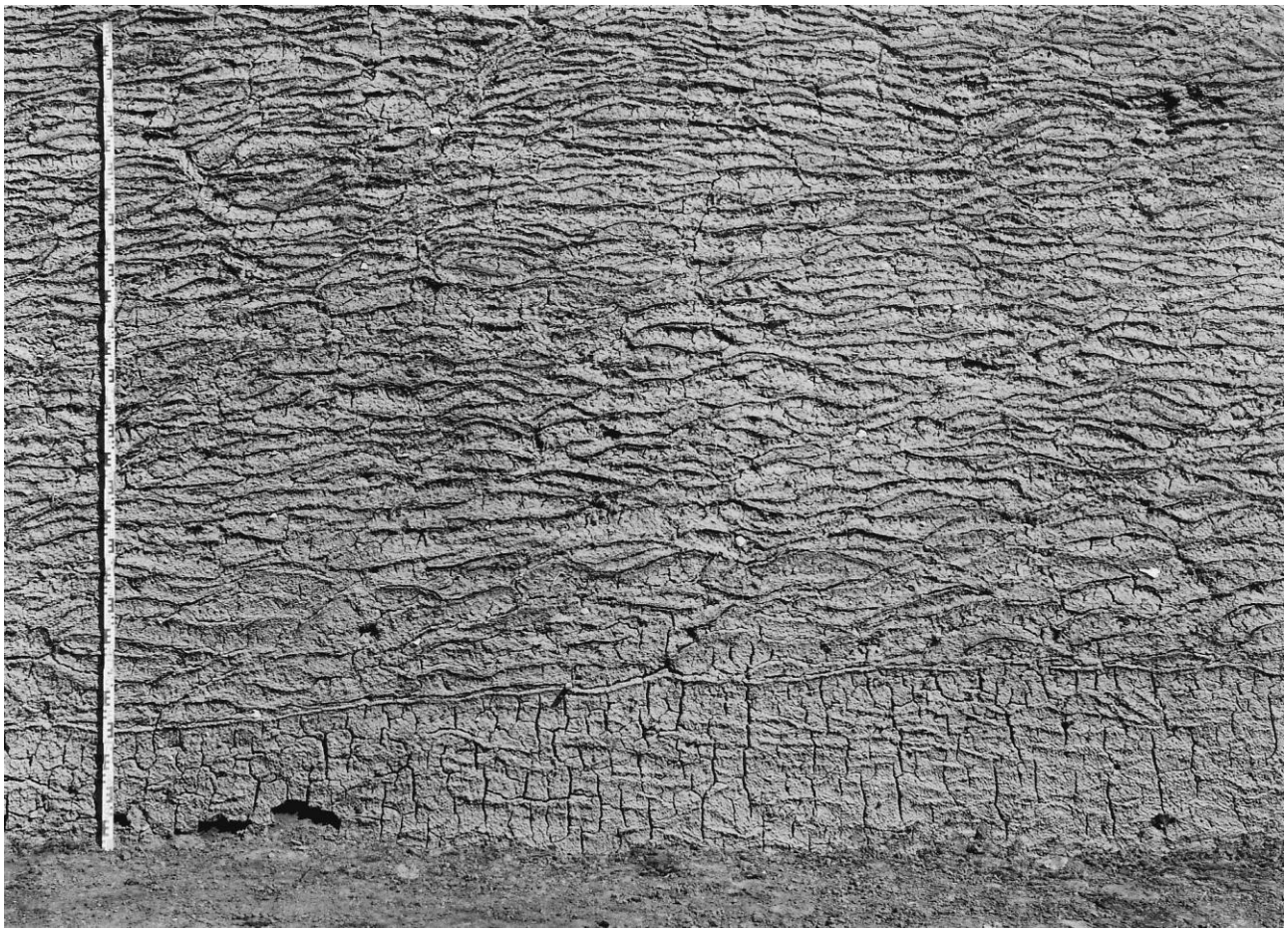

Tørveopbygningen i Nordhøjen dokumenteret under Ejnar Dyggves udgravninger i 1942. Nationalmuseet.

Forskningsplaner for 2009

I 2009 rettes fokus mod monumentområdet og det omgivende landskab. I samarbejde med Vejle Museum planlægges arkæologiske undersøgelser af området nord og øst for Jelling Kirke med henblik på at afgrænse bebyggelsen og identificere strukturer og aktivitetsområder, der kan belyse stedets karakter og funktion. Undersøgelse af højenes opbygning ved hjælp af boringer forventes at kunne give oplysninger om datidens vegetationslandskab og eventuelt indkredse de områder, hvor tørvene til højene blev skåret. Resultaterne heraf vil indgå i en kortlægning og analyse af landskabet og bebyggelsesudviklingen i Jellings opland. I tilknytning hertil etableres en GIS-struktur til lagring og udnyttelse af de indvundne data. Et af projektets mål er opbygning af en 3D-model af både landskab og monumenter, et mål, der forventes også at have en stærk formidlingsmæssig appel.

Nationalmuseets enhed for Danmarks Oldtid sigter i samarbejde med Jellingprojektet mod at publicere resultaterne af udgravningerne af broen over Vejle Å ved Ravning Enge vest for Vejle, der ud fra de dendrokronologiske dateringer blev opført i Harald Blåtands levetid. Broen indgår i en række af monumentale anlæg fra 900-årene i Danmark; hertil kommer, at den er en del af det trafikale net, der førte til Jelling sydfra. I 2009 iværksættes yderligere et forskningsprojekt forbundet med Harald Blåtand. Projektet retter sig mod den udmøntning, der traditionelt tilskrives kongen, og et af målene er at undersøge oprindelsen af sølvet. Var mønterne slået af gammelt sølv eller nyt sølv fra Harzen. Er der tale om det sidste, må det overvejes, hvilken økonomisk og eventuelt politisk betydning dette havde for det indbyrdes forhold mellem Danmark og det Ottonske Kejserrige.

Svarende til den omfattende bibliografi for Jelling findes et væld af billeder knyttet ikke blot til de arkæologiske udgravninger, men generelt til monumenternes rolle som besøgsmål og nationalt mindesmærke. Disse billeder fortjener at blive kendt af flere, både forskere og alment interesserede, og i løbet af 2009 vil i første omgang Nationalmuseets egne billeder blive digitaliseret til brug for Jellingprojektet. Sidenhen kan også andet billedmateriale føjes til.

Formidlingsplaner for 2009

Et af Jellingprojektets mål er at kombinere forskning og formidling, således at projektets resultater gøres tilgængelige for alle hurtigst muligt. Ud over projektets hjemmeside, der forventes etableret i første halvdel af 2009, planlægges derfor on-site formidling i tilknytning til de arkæologiske og naturvidenskabelige undersøgelser i Jelling, ligesom delprojekterne hver især vil fremlægge idéer og resultater. Samtidig undersøges mulighederne for brugerdrevet formidling på Internettet målrettet mod børn og unge. Jellingprojektet vil ligeledes sammen med bl.a. Forhistorisk Museum Moesgård gå videre med planer om et samarbejde med Danmarks Radio om en TV-serie om vikingerne.

I 2009 indledes et samarbejde mellem Jellingprojektet/Nationalmuseet, British Museum og Museum für Vor- und Frühgeschichte Berlin med henblik på en stor international vandreudstilling om vikingerne og forudsætningerne for vikingetiden. I forlængelse af de seneste måneders intense debat vil temaet for Nationalmuseets særudstilling i Kongernes Jelling i 2009 være de to runesten i Jelling og deres tilstand.

Deltagere i det indledende projektmøde januar 2008:

- Professor Claus von Carnap-Bornheim, Archäologisches Landesmuseum, Slesvig
- Professor Klavs Randsborg, Københavns Universitet
- Professor Egon Wamers, Archäologisches Landesmuseum, Frankfurt am Main
- Professor Else Roesdahl, Aarhus Universitet
- Professor Henrik Breuning-Madsen, Københavns Universitet
- Professor Niels Lund, Københavns Universitet
- Leder af Københavns Kommunes Skoletjeneste, Poul Vestergaard
- Tværmediel chef for kulturstoffet, Torben Smidt Hansen, Danmarks Radio

Deltagere fra Nationalmuseet

- Museumschef Per Kristian Madsen, Forsknings- og Formidlingsafdelingen
- Forskningskoordinator Birgit Rønne, Forsknings- og Formidlingsafdelingen
- Formidlingskoordinator Lars Jørgensen, Forsknings- og Formidlingsafdelingen
- Museumsinspektør Anne Pedersen, Danmarks Middelalder og Renaissance
- Chefsekretær Ingrid Wass, Forsknings- og Formidlingsafdelingen

Desuden deltog:

- Direktør Michael Metz Mørch, Bikubenfonden
- Museumsleder Steen W. Andersen, Vejle Museum

Afbud fra:

- Professor Anders Andrén, Stockholms Universitet, Sverige
- Museumsdirektør Carsten U. Larsen, Nationalmuseet, Danmark
- Museumsdirektør Jan Skamby Madsen, Moesgård Museum

Den første Jellingkonference

Deltagerliste

Almut Schülke, mag.art., ph.d., Danmarks Oldtid, Nationalmuseet
Anders Andrén, professor, Institut för Arkeologi och Antikens Kultur, Stockholm Universitet
Anja C. Andersen, lektor, Niels Bohr Instituttet, Københavns Universitet
Anne Pedersen, seniorforsker, ph.d., Nationalmuseet
Asta Wellejus, tidligere udviklingsdirektør på Zentropa Interaction, grundlægger af Die Asta Experience

Birgit Rønne, forskningskoordinator, mag.art. et BA, Nationalmuseet

Carsten U. Larsen, direktør for Folketinget, tidligere direktør for Nationalmuseet
Christian Adamsen, redaktør, mag.art., Skalk

Dagfinn Skre, professor, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Arkeologiseksjonen Universitetet i Oslo
Dirk L. Krausse, Dr.phil. habil, Landesamt für Denkmalpflege, Esslingen.

Else Roesdahl, professor, Litt.D.h.c., cand.art., Institut for Antropologi, Arkæologi og Lingvistik, Aarhus Universitet

Hans Ole Matthiesen, museumsinspektør, Kongernes Jelling
Henning Matthiesen, ph.d., Forskning, Analyse og Rådgivning, Bevaringsafdelingen, Nationalmuseet
Henrik Breuning Madsen, professor, Institut for Geografi og Geologi, Københavns Universitet

Ingrid Wass, Chefsekretær, Nationalmuseet

Jens Chr. Moesgaard, seniorforsker, Den Kgl. Mønt- og Medaljesamling, Nationalmuseet
Jes Wienberg, professor, Institutionen för Arkeologi och Antikens Historia, Lunds Universitet
Jesper Stub Johnsen, Bevaringschef, Nationalmuseet
John Ljungkvist, ph.d., Institutionen förAarkeologi och Antik Historia, Uppsala Universitet.

Klavs Randsborg, professor, SAXO-Instituttet, Københavns Universitet
Knud Ottosen, dr.theol., Aarhus Universitet

Lars Jørgensen, overinspektør, Nationalmuseet
Liv Thomsen, tv-tilrettelægger, cand.mag., Danmarks Radio

Mads Christensen, enhedsleder, Forskning, Analyse og Rådgivning, Bevaringsafdelingen, Nationalmuseet

Mads Kähler Holst, adjunkt, ph.d., Afdeling for Forhistorisk Arkæologi, Aarhus Universitet
Marlene Kramm**,** undervisningskoordinator, Undervisning & Aktiviteter, Nationalmuseet
Mats Ridderspore, Kulturmiljödirektör, Länsstyrelsen i Skåne län, Malmö
Mette Boritz, museumsinspektør, Undervisning & Aktiviteter, Nationalmuseet
Michael Andersen, overinspektør, Nationalmuseet
Michael H. Gelting, Fil.dr. h.c., arkivar, professor, Rigsarkivet/ University of Aberdeen.
Michael Metz Mørch, direktør, Bikubenfonden
Mogens Greve, seniorforsker, Forskningscenter Foulum, Aarhus Universitet
Morten Warmind, lektor, ph.d., Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet

Niels Lund, professor, dr. phil, Institut for Historie, Københavns Universitet
Niels Lynnerup, lektor, ph.d., Afdeling for Retspatologi, Københavns Universitet

Ole Winther, kontorchef, Fortidsminder, KUAS
Olfert Voss, arkæolog, mag.art.

Per Kristian Madsen, direktør, Nationalmuseet
Peter Bratt, länsmuseumschef, ph.d., Stockholms Länsmuseum
Poul Vestergaard, leder af Skoletjenesten

Sabine Karg, seniorforsker, MA, dr.rer.nat., Naturvidenskab, Nationalmuseet
Steen W. Andersen, museumsleder, Vejle Museum.
Søren Sindbæk**,** adjunkt, ph.d., Afdeling for Middelalder- og Renæssancearkæologi, Aarhus Universitet

Torben Smidt Hansen, tværmediel chef for kulturområdet, Danmarks Radio
Tore Artelius, ph.d., Riksantikvarämbedet UV Väst, Göteborg.
Torun Zacharisson, docent, Institutionen för Arkeologi och Antikens Kultur, Stockholms Universitet

Ulrik Skotte, chef for event- og udviklingsenheden, Danmarks Radio.